

Padányi József¹

MŰSZAKIAK AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN²

A műszaki csapatok fejlődésének történetében az első világháború fordulópont volt. Nagyot változott a szervezet, a feladat és az eszközrendszer. Új feladatok és új kihívások jelentek meg, soha nem látott pusztító eszközöket vetettek be. A műszaki katonákat is váratlanul érte ez a változás, de amire nem tudtak felkészülni, azt megpróbálták leleményességgel, kitartással és szakmai alázattal megoldani. Ez persze nagyon sok áldozattal járt, erre is emlékezem ezzel az írással.

Kulcsszó: műszaki, műszaki csapatok, műszaki feladat, I. világháború

ENGINEERS IN WORLD WAR I.

The First World War was a turning point in the history of the military engineer troops: the organization, the task and the tools have changed significantly. New tasks and new challenges have emerged, unprecedented destructive devices have been deployed. The military engineers faced these changes unprepared, but for that they could not prepare, they tried to resolve by ingenuity, perseverance and professional humility. Of course this was achieved by a lot of sacrifice, and I remember on this fact is by this paper.

Keywords: engineer, engineer troops, engineer task, World War I

BEVEZETÉS

„Műszaki katonák alatt értjük azt a hadrakelt nagy családot, amely nemcsak fegyverrel a kézben küzdött, hanem tudásával, különleges felszerelésével, kiképzésével és leleményességével a küzdő csapatok leghűségesebb és nélkülözhetetlen segítőtársa volt.”³

Jacobi Ágost utászezredes sokat idézett mondatai pontosan mutatják a műszaki csapat jellemzőit.⁴ Az összetartozás erős érzése, amelyet a harctéri feladatok kovácsolnak acélossá; a különleges technikai eszközök használata; a sokszor megoldhatatlan harctéri helyzetek során – esetenként a végső kétségbeesés sugallta – találékonyság, amely a szükségből kovácsol erényt; végül, de nem utolsó sorban az a felkészültség, amely békében is alkalmassá teszi őket arra, hogy segítsenek az árvédekezésben, vagy más katasztrófa-helyzetben.

HONVÉD MŰSZAKIAK A SZABADSÁGHARCBA

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, E-mail: padanyi.jozsef@uni-nke.hu

² Bírálta: Prof. dr. Szabó Sándor ny. mk. ezredes, Nemzeti Közszerzői Egyetem, E-mail: szabo.sandor@uni-nke.hu

³ Magyar műszaki parancsnokságok csapatok és alakulatok a világháborúban. Szerkesztette: Jacobi Ágost Budapest, 1938.

⁴ Jacobi Ágost (Segesvár 1881. május 19. – Budapest 1973. május 30.) műszaki ezredes, szakíró. 1900-ban fejezte be a hainburgi hadapródiskolát, majd csapatbiztosként teljesített, mint utász. Kétszeres életmentő, 1906-1908 között a bécsújhelyi sporttanári tanfolyam hallgatója volt. Az I. világháborúban a szerb, a román és az olasz harctereken harcolt, több kitüntetést kapott. Tanára volt a mödlingi műszaki akadémiának és Ludovika Akadémiának. Társzerzője és szerkesztője a „Magyar műszaki parancsnokságok csapatok és alakulatok a világháborúban” című munkának. Sírhelyét, amely a Farkasréti temetőben volt, a 90'-es években felszámolták. Forrás: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC06879/06882.htm> Letöltve: 2014. június 6.

A honvéd műszaki csapatnem történetének áttekintését érdemes 1848-tól kezdeni, annak ellenére, hogy a cs. kir. műszaki csapatok legénységének kiegészítése kizárólag az osztrák örökös tartományokból történt. Az összes műszaki alakulat Magyarország határain kívül állomásozott, csupán Pétervárad, Arad és Komárom várában voltak „sáncszolgálatra” beosztott aknász- és árkász-különítmények. Ennek a helyzetnek egyenes következményeként a Honvédség még keret műszaki erővel és természetesen műszaki eszközökkel sem rendelkezett. A hadsereg műszaki tisztikarában is csak 6% volt a magyarok aránya.

Ezzel együtt is olyan kiemelkedő tehetségű, műszaki végzettségű katonák szolgálták a szabadságharc ügyét, mint Török Ignác tábornok, Asbóth Lajos, Baldacci Manó, Gyulai Gaál Miklós ezredesek, Hollán Ernő alezredes (mérnökkari tisztek), Görgey Artúr tábornok, Kazinczy Lajos, Stein Miksa, Meszéna István, Tóth Ágoston, Ivánka Imre ezredesek, és Szodtfriedt Nándor alezredes (utász végzettségű tisztek).

1848 augusztusában a Hadügyminisztérium tervbe vette az „utász- és árkászkar” felállítását, melynek eredménye lett az 1. utászzászlóalj felállítása Pesten, Szodtfriedt Nándor vezetésével; majd a 2. utászzászlóalj felállítása Pozsonyban, Kazinczy Lajos parancsnoksága alatt; később ugyanott a 3. utászzászlóalj, Calzenda Adolf vezetésével. A 4. utászzászlóalj 1849-ben, Fornét Kornél parancsnokságával Máramaros vármegyében alakult meg. 1849 tavaszára a Honvédségnek 18–21 utászszezada és 4 árkászszezada volt. Vannak arra vonatkozó feljegyzések is, hogy az erdélyi csapatoknál is létrehoztak egy „székely utászcsoportot”.

A honvéd műszaki csapatok építettek hidat a Dunán, a Garamon, a Vágon, a Tiszán és a Maroson. Komáromnál 1849 áprilisában a Dunán épült egy „tutaj és bakhíd”, amelyet az egykorú feljegyzések szerint a komáromi ácsok és polgárok segítségével épített a honvédsereg műszaki szolgálata. Ennek emlékére ünnepeljük a Műszaki Napját minden év április 25-én.

További fontos területei voltak a műszaki munkáknak a rombolások, a várépítés és az erődítés. Kiemelkedő teljesítmény volt a szegedi sáncok megépítése, ahol 120 000 ember befogadására tették alkalmassá a védműveket.

MŰSZAKIAK A MONARCHIA HADEREJÉBEN

A honvéd műszaki szervezetek későbbi történetének megismerése elválaszthatatlan az Osztrák–Magyar Monarchia műszaki alakulatai történetének tanulmányozásától. Ennek oka, hogy fejlődésük hosszú évtizedeken keresztül összefonódott, pontosabban a közös hadsereg jellegéből fakadóan önálló magyar katonai műszaki szervezetekről a szabadságharc után nem beszélhetünk.

Noha szervezetszerű honvéd műszaki csapatok nem voltak, azért a m. kir. Honvédség alakulatainál fellelhetők a törekvések műszaki beosztások rendszeresítésére. A honvédzászlóalj állandósított századánál 2 fő ács, a honvéd gyalogszázad hadiállományában 4 fő utász beosztást találunk. A honvéd gyalogezred törzsében ezred utásztiszt dolgozott. 1914-ben a mozgósításkor a gyalogezrednél utásztiszt, a gyalogzászlóaljnál 2 fő utász altiszt, a gyalogság tábori századánál 4 fő utász szolgált, a népfelkelő gyalogezred törzsében pedig utásztiszt, a gyalogszázadoknál 4 fő utász. A honvéd huszárezredek kötelékében eleinte a 4. század 4. szakasza volt utászsolgálatra rendelve.

Hogyan történt a Honvédség műszaki katonáinak kiképzése?

A honvédség harcképességének biztosítása megkövetelte néhány területen a tisztképzés kiszélesítését. A különböző tanfolyamokra, vezénylés útján történt a beiskolázás. A honvédség tisztjei – évente egy-kettő – részt vettek a lovaglótanár-térképészeti-lövő-hadbiztosi – távíró tanfolyamokon. A műszaki szolgálat gyakorlati elsajátítására 1895-től évente – rendszerint kerületenként – egy-egy tisztet vezényeltek. Így a 2 1/2 havi tanfolyamon évente 7 fő utásztisztet képeztek ki, akik ily módon elsajátították az alapvető műszaki fogásokat és módszereket. Kiképzésük a cs. és kir. utászzászlóaljknál történt. Az utászkatonák felkészítése 1884-ig a gyalogdandáronként létrehozott dandár utásztanostálynál történt, április 1-től június 15-ig. Ez a felállítás mind a gyalogság, mind a lovasság utászaira vonatkozott. A képzés fegyvernemek szerinti szétválasztása után a gyalogság számára kerületenként szerveztek egy-egy gyalogutász tanostályt. Az oktatást egy tiszt vezette, 4-5 fő altiszt segítségével.

1890-től az utászok képzése a gyalogságnál a honvédkerületenként felállított gyalogsági utásztanostályban, kéthavi időtartamban történt. 1896-tól más rendszerre tértek át, mert bebizonyosodott, hogy a kéthónapi oktatás kevés. A gyalogságnál ezen túl zászlóaljanként évente 1 fő altisztet és 6 fő honvédet képeztek. Az elméleti képzés március 1-től az ezredtörzs székhelyén történt, az ezred utásztiszt vezetésével. Április 1-vel a kiszemelt állomány előkészítő gyakorlati képzést kapott, majd május 1-től kezdődött a tényleges gyakorlati kiképzés, általában a közös hadsereg műszaki csapataival együtt.

Áttekintve a Magyar Királyi Honvédség műszaki szervezeteit láthatjuk, hogy a két fegyvernemnél meglehetősen kevés volt a rendszeresített utász. Adódott ez egyrészt a már említett politikai korlátokból, másrészt abból, hogy a Monarchia hadserege is jelentős elmaradásban volt ezen a területen. Míg a legtöbb európai hadseregben a XIX. század utolsó harmadában megkezdődött a csapatműszaki és műszaki alegységek fejlesztése, az osztrák-magyar hadseregben ezt elhanyagolták. Emellett a műszaki szakembereket a hadművelési tervek előkészítésébe nem vonták be, így azok műszaki követelményeit sem ismerhették, előzetes számvetésekkel nem rendelkeztek. A közös hadsereg vezetésének ilyenétén hozzáállása pedig óhatatlanul kisugárzott a honvédséget szervező, alakító – egyébként jól képzett és lelkiismeretes – politikusokra és szakemberekre is, akik közül érdemes kiemelni a honvédelmi miniszterként is szereplő Kolossváry Dezsőt, Bihari Ferencet, Pap Bélát, mint műszaki képzettségű tiszteket.

A lovasságnál 1884-től kétféle képzést honosítottak meg. Az egyik a lovasdandár utásztanostály, amelyben a századonkénti 5-5 fő utász kiképzését végezték május 1-től, június 30-ig. Az oktatást egy alantastiszt vezette két altiszt segítségével. A másik felállítás a központi lovas utásztanostály, a lovasezredek utászsakaszainak felkészítését, szakemberekkel való feltöltését szolgálta. Az első ilyen formációt 1878-ban állították fel és eleinte 1 hónap, 1880-ban 2 hónap, 1881-től–1890-ig 3 hónap volt a tanfolyam ideje. Május 1-én kezdődött a képzés a központi lovas iskolában, 1 fő alantastiszt és 2 fő segédoktató altiszt vezetésével. Az egész honvéd lovasság 40 főt vezényelt az ilyen tanfolyamra.

1890–1896 között nyáron történt a kiképzés 2 hónapos időtartamban a lovas dandárparancsnokságok székhelyén. 1896-tól ezredenként 2 fő altiszt és 12 fő huszár lett beiskolázva. Az oktatás elméleti része az ezredtörzs székhelyén, a gyakorlati oktatás pedig a közös hadsereg műszaki katonáival együtt, az erre a célra előkészített gyakorlótéren történt. Ahol a közös képzés valami miatt meghiúsult, ott a lovasság utászainak felkészítéséhez a műszaki csapatoktól kirendeltek 1 fő tisztet és 1 fő altisztet, négy hétre. A kiképzés általában június végére befejeződött, így az őszi gyakorlatokra képzett műszakikkal indulhatott az egység.

Sajátos tapasztalatokat adtak az olyan békeidőszaki feladatok, ahol a műszakiak különleges felkészültségüket bizonyíthatták. Ilyen volt az 1879-es szegedi árvíz, az 1910-es kecskeméti földrengés, vagy az 1917-es gyöngyösi tűzvész során nyújtott segítség. Munkájuk teljes elismerését jelentették azok a szavak, amelyekkel Ferenc József méltatta a műszakiak erőfeszítését a szegedi árvíz után: „Hiába, utászok mint mindig!”.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében az utászok állandó jellegű szervezete az 1867-ben felállított k. u. k. Pioner-Regimenttel kezdődött. Ez az utászrezd 1893-ig működött, amikor is megalakították a k. u. k. Pionertruppe szervezetét, ami 15 önálló utászzászlóaljból állt. Ezek között 5 zászlóalj volt, amelyek Magyarország területéről kapták a kiegészítést: 1. zászlóalj (Pozsony), 2. zászlóalj (Budapest), 3. zászlóalj (Gyulafehérvár), 4. zászlóalj (Komárom) és 5. zászlóalj (Szeged).

1912-ben az átszervezések után – a meglévő szervezetekre alapozva – 8 utász-, 14 árkász- és egy hídépítő zászlóaljat hoztak létre, amelyek közül 9 volt magyar kiegészítésű (4. budapesti, 5. komáromi, 7. szegedi, utászzászlóaljak és a 4. budapesti, 5. komáromi, 6. kassa-komáromi, 7. szegedi, 12. gyulafehérvári, és 13. eszéki, árkászzászlóaljak).

Az utászcsapat alapvető feladata a folyón való átkelések biztosítása, az utak építése, javítása és fenntartása, állások és műszaki akadályok építése, illetve mindezek rombolása volt. A háború kezdeti időszakában az utászok feladata volt az új fegyverek – aknavetők, lángszórók, légaknavetők, gránátvetők, vegyi harceszközök – kezelése is. Az árkászok az erődítési munkákat végezték, illetve rombolták az ellenség hasonló építményeit. 1917-ben az újabb átszervezést követően összevonták az utász és árkász csapatokat, ami szakmailag elhibázott döntés volt. A világháború hátralévő eseményei azt bizonyították, hogy a „vizes és száraz” műszaki csapatok összevonása nem növelte az eredményességet. Az újonnan létrehozott árkászcsapathoz tartozott még a lángszóró alakulat, a gázzászlóalj, a kőfűrő alakulatok, a hídépítő zászlóaljak, a folyamaknász szakaszok, és az elektrozászlóalj.

A közlekedési dandár kötelékében harcolt a vasúti ezred és a távíró ezred. További műszak alakulatok voltak a fényszórócsapat, valamint a háború folyamán felállított műszaki erők: az aknavetők, a szivattyús- és szellőztetési szakaszok, az építő századok és a munkásszázadok.

Az Osztrák–Magyar Monarchia katonai vezetése nem értékelte megfelelően, sőt túlzás nélkül állíthatjuk, hogy lebecsülte a műszaki csapatok fontosságát. A világháború előtt a hadvezetőség a műszaki szervezési, kiképzési és felszerelési kérdéseket csaknem teljes egészében a műszaki csapatok belügyeként kezelte. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a megelőző időszak háborúiban alkalmazott fegyverek – elsősorban a tüzérség – hatása nem igényelt nagyobb tömegű műszaki munkát, másrészt a saját csapatok mozgatása, az ellenség erőinek akadályozása nem kapott kellő hangsúlyt. A katonai vezetés a háború alatt állandóan növelte a műszaki csapatok számát, így a háború második évétől a műszaki csapattek aránya megháromszorozódott, és 1918-ra elérte a 8%-ot.

Az I. világháború fontos felismerésekkel gazdagította a műszaki csapatok későbbi kiképzését és szervezését. Az eltérő nehézségű terepen, időben és körülmények között végzett műszaki biztosítási feladatok – a saját csapatok mozgásának elősegítése (út-, vasút-, hídépítés, erőszakos átkelés, folyamaknász feladatok), az ellenség mozgásának akadályozása (zárás, rombolás), a saját csapatok védelmének fokozása (erődítés, vízellátás) – nyilvánvalóvá tették, hogy a műszaki csapatok aránya csak az eredményesség rovására tartható alacsony szinten. Minőségi oldalon pedig bebizonyosodott, hogy adott profilú műszaki alegység csak kiképzettségének megfelelő feladatokat tud hatékonyan végrehajtani. Az is egyértelművé vált, hogy a jelentős mértékben megnövekedett műszaki munkák végzésébe minden fegyvernemet be kell vonni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Magyarország története 1890-1918. Budapest, 1983 Akadémiai Kiadó
2. Magyarország hadtörténete 2. Budapest, 1985 Zrínyi Katonai Kiadó
3. Markó László: Tábori erődítésünk fejlődése a világháború kezdetétől napjainkig. Budapest 1935 Magyar Katonai Szemle 35/1
4. Schmoll Endre: Haditechnikai alapismeretek I.-II.-III. Budapest, 1929.
5. Utásztan VII. Vasút-építés. Budapest, 1881. Légrády testvérek kiadása.
6. Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban. 1914–1918. Szerkesztette: Jacobi Ágost. Budapest, 1936.
7. Szabó László: A műszaki csapatok fejlődése az első világháború végéig. Budapest, 1964. ZMKA, Tanulmány.
8. Schmoll Endre: A korszerű műszaki vezetés. Budapest, 1932. Magyar Katonai Szemle. 32/3.
9. Tövisházy-Ferjentsik Ottó: A korszerű műszaki csapat. Budapest, 1932. Magyar Katonai Szemle. 32/6.
10. Reich Egon: A korszerű műszaki vezetés. Budapest, 1933. Magyar Katonai Szemle. 33/3.
11. Vasváry Károly: Hozzászólás a „Tábori erődítésünk fejlődése a világháború kezdetétől napjainkig” című cikkhez. Budapest, 1935. Magyar Katonai Szemle. 35/6.
12. Maróthy: A világháború alatt használt hadianyagok összehasonlítása. Budapest, 1936. Magyar Katonai Szemle. 36/3.
13. Molnár Pál: Utászok gyalogharcban. Budapest, 1937. Magyar Katonai Szemle. 37/7.
14. Csermely Árpád: Műszaki csapatok szakosítása. Budapest, 1938. Magyar Katonai Szemle. 38/12.
15. Buday René: Gyalogárkász alakulatok szervezete. Budapest, 1939. Magyar Katonai Szemle. 39/2.
16. Műszaki oktatás a nem műszaki csapatok számára. Budapest, 1926. Pallas Kiadó.
17. Utásztan VIII. Vízépítés és tábori hidak építése. Budapest, 1882. Légrády testvérek.
18. Vezérfonal az utászszolgálat oktatásához. Budapest, 1899. Pallas Kiadó.